

innovation and traditional. On which model of education - innovative or traditional - is used, depends on the choice of a particular method of teaching .. It has been proved that the use of interactive technology dramatically increases the percentage of learning as they impact not only on the mind, but also in a sense.

Key words: legal space, pedagogical processes, innovative technologies and traditional technologies, training of lawyers, legal experts future professions.

УДК 378.14.018.4

І.М. Зарішняк
м. Вінниця, Україна

ТЮТОРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВИД НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ У ВНЗ УКРАЇНИ

Трансформаційні економічні процеси зумовлюють фахову підготовку конкурентоспроможної особистості, яка володіє не тільки спеціальними знаннями, а й здатністю багаторазово освоювати нові підходи, способи, види і форми діяльності, щоб бути успішною і вміти правильно запропонувати себе. Традиційна вишівська система з її алгоритмізованими, директивними організаційними підходами до процесу навчання аж ніяк не сприяє формуванню творчої, успішної особистості майбутнього фахівця, націленої на динамічний інноваційний професійний розвиток. Вирішити цю проблему, на наш погляд, здатна альтернативна кредитно-модульна форма організації навчання (КМСОНП), що нині практикується у переважній більшості ВНЗ України. Науковці наголошують, що саме якісна підготовка спеціалістів є основою модернізації навчального процесу у виші. Удосконалення організаційних форм процесу навчання майбутніх фахівців є альтернативним шляхом забезпечення якості освітніх послуг і конкурентоспроможності випускників ВНЗ як на вітчизняному, так і на європейському ринках праці.

Аналіз науково-педагогічних джерел з проблеми засвідчив, що більшість робіт вітчизняних та зарубіжних науковців присвячено дослідженню педагогічних технологій вишівського навчання (Т. Акбашев, А. Алексюк, Т. Алексеєнко, А. Андрєєв, В. Безпалько, А. Вербицький, В. Галузинський, О. Глузман, М. Євтух, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, В. Сластьонін, А. Фурман, П. Юцявічене та ін.). Психолого-педагогічні аспекти модульного навчання студентів ґрунтовно висвітлено в працях А. Алексюка, А. Фурмана, П. Юцявічене та інших теоретиків педагогіки. Аналіз попередніх досліджень означеної проблеми засвідчив, що вітчизняні науковці активно досліджують проблеми впровадження кредитно-модульної системи навчання. Ними проаналізовано переваги й недоліки Болонської моделі реформування системи вищої освіти України, запроваджено способи вирішення зазначених проблем. Проте більшість наукових пошуків стосуються аспекту інноваційних технологій навчання студентів. Аналіз основних досліджень за обраним напрямком засвідчив, що практика педагогіки вищої школи звертає більшу увагу на інтерактивні методи навчання як такі, що здатні змінити якість освіти незалежно від форми заняття (А. Михайловський) [1]. Водночас слід зазначити, що значні потенційні можливості закладені у традиційних зарубіжних моделях навчання у ВНЗ, зокрема тьюторському занятті. Проблема альтернативних видів навчальних занять у ВНЗ розглядається побічно. Зокрема, О. Іванцова порівнюючи американську, литовську, німецьку, російську та українську моделі модульного навчання фрагментарно аналізує арсенал української версії основних видів навчальних занять у ВНЗ (за А. Алексюком) [2]; Е. Гуцало розкриває психологічний потенціал тьюторського заняття, зокрема формування навичок фасилітації як у викладачів, так і у студентів [3]; Н. Вишомірська теоретично обґрунтовує тьюторіали як форму організації самостійної роботи студентів [4]; М. Федина аналізує традиційну тьюторську систему як особливість вищої освіти Великобританії

[5]. Питанням же практичного використання тьюторських занять у вітчизняній моделі модульного навчання приділено незначну увагу. Зокрема, А. Алексюк розкриває теоретичні та методичні аспекти групового тьюторського заняття при вивченні педагогічних дисциплін [6].

У науково-педагогічній літературі проблема використання альтернативних видів навчального заняття студентів розглянута недостатньо добре. Дослідження авторів з проблеми організаційних форм навчання у ВНЗ не розкривають ґрунтовно педагогічних засад альтернативних видів занять, окремі автори торкаються цього питання лише побічно, не вникаючи у суть їх практичного застосування у процесі навчання. Відсутня термінологічна єдність стосовно сутності понять «тьюторське заняття», «тьютор», «педагог-фасилітатор» тощо. На нашу думку, наслідки цього позначаються на педагогічній практиці. Перехід на Болонську систему навчання у вищій школі не врахував усіх можливостей зарубіжного досвіду та досягнень вітчизняної практики як одного з шляхів модернізації та удосконалення якості вищої освіти. Адже тьюторська система прийшла в університетську освіту тоді, коли англійські університети переживали глибоку кризу і якість освіти була дуже низькою [5]. Усе це і зумовило вибір теми конкретного дослідження.

Метою нашої роботи є аналіз структури, розкриття дидактичних можливостей та технології тьюторського заняття з гуманітарних дисциплін задля теоретичного визначення та ефективного використання на практиці.

Теоретичну основу нашого дослідження склали концептуальні положення вітчизняних науковців із впровадження кредитно-модульної системи організації процесу навчання (А. Алексюк, А. Фурман). Актуальною є теза про те, що однією з альтернативних реформаторських моделей освіти у Європі є Болонська система. Науковці зазначають, що відповідно до сучасних вимог вищої освіти у процесі навчання студентів потрібно відпрацьовувати навички корпоративної роботи, необхідно стимулювати їхню спільну роботу в аудиторний та позааудиторний час за допомогою формування умінь колективного виконання завдань [7, с. 6]. Ми припустили, що одним із шляхів модернізації та покращення якості вищої освіти є використання у ВНЗ України поряд із задекларованими Законом «Про вищу освіту» та положеннями КМСОНП основними видами навчальних занять (лекцією, практичними, семінарськими, лабораторними, індивідуальними заняттями, консультаціями) групових тьюторських занять [8, с. 236]. Ця теза обґрунтовується наступними чинниками:

- по-перше, значним збільшенням обсягів самостійної роботи студентів з переходом на Болонську систему навчання (до 50-60 %), а в основі тьюторського заняття лежить позааудиторна самостійна робота студентів, яку викладач координує і консультує як у позааудиторний і аудиторний час, так і на занятті;
- по-друге, використанням індивідуального підходу у навчанні, що зумовлює необхідне науково-методичне та організаційне забезпечення процесу навчання.

Технологія групового тьюторського заняття дає можливість стимулювати та якісно організувати систематичну аудиторну і самостійну роботу студентів, прищепити студентам почуття навчальної дисциплінованості, забезпечує мобільний зв'язок у системі «викладач-студент», підвищує об'єктивність оцінювання рівня навчальних компетенцій студентів. По-третє, на думку А. Фурмана, процес навчання відбувається на основі паритету, а досягти цього буде можливо за умови зміни функцій педагога з інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої. Мова йде про фасилітаторські можливості суб'єктів процесу навчання, що лежать в основі взаємодії під час тьюторського заняття. Науковці зазначають важливість оволодіння майбутніми фахівцями способами практичного застосування засвоєною та осмисленою інформацією і уміннями на цій основі приймати рішення. У такий спосіб зменшується вплив зовнішнього інформування і збільшується кількість різних видів самостійної роботи студентів. Під керівництвом викладача (тьютора) активно використовуються інтерактивні форми і методи роботи студентів.

Для пояснення категорії «тьюторське заняття», розглянемо поняття «тьютор», тлумачення якого подано в педагогічному словнику. Тьюторами ставали досвідчені викладачі. До їхніх

обов'язків входить викладання навчальної дисципліни за своєю спеціальністю і проведення виховної роботи з 5-ма або 15-ма студентами. Тьютори займаються також керівництвом самостійної роботи студентів із дослідженням наукових проблем. Аналіз джерел засвідчує широке застосування «тьюторіальної системи» в англійських педагогічних коледжах, а також в Оксфордському й Кембриджському університетах, де вона виникла ще в XIV ст. [5]. Вітчизняна практика засвідчує можливість використання традиційної англійської трьохкомпонентної тьюторської системи у класичних університетах (керівник занять (director of studies) — сприяє засвоєнню студентами навчального курсу і дає поради щодо роботи під час канікул; моральний наставник (moral tutor) — відповідає за життя студента в широкому значенні слова і тьютор (tutor) — здійснює навчання студента протягом триместру чи академічного року), або ж варіант, коли всі ці функції виконує одна особа, наприклад, у структурних підрозділах університетів (за англійською системою тьюторські заняття не проводять професори). Психолого-педагогічний аналіз означеного поняття дозволив визначити певні відмінності від споріднених з ним понять: тьютор розглядається не як викладач у прямому значенні слова, а радше як фасилітатор, що допомагає студентові розвивати мислення, вчить критично аналізувати факти і виступає одночасно в ролі організатора, лідера й безпосереднього учасника групової взаємодії. З точки зору психологів, педагог-фасилітатор за таких умов вирізняється з-поміж учасників взаємодії інтеграційним досвідом самоорганізації та управлінськими функціями. Причому викладач-фасилітатор може втратити свої управлінські функції, якщо інший учасник системи може аргументовано запропонувати свої. Фасилітативні управлінські уміння пов'язуються, насамперед, з уміннями ідентифікації, підкоренням іншим елементам системи. Для оволодіння фасилітативними уміннями психологи пропонують: а) правильно формулювати питання; б) повторювати слова, звертаючи увагу на певні висловлювання (прийом підкреслювання); в) щиро і правдиво виражати почуття; г) піклуватися про опонента, мотивувати вступ у конфліктні стосунки, уникати наклеювання ярликів, осуду, правильно обрати час для конфронтації; д) висловлювати й судження про можливі неусвідомлювані причинно-наслідкові зв'язки («Може бути...», «Мені спало на думку, що...»); е) використовувати метафоричні вислови — завуальований неоднозначний текст, який вимагає роздумів, розшифровок й тлумачення — казки, притчі, міфи, афоризми, прислів'я [3].

Велику роль відіграє рівень кваліфікації тьютора, серед обов'язків якого [4]:

- організація та контролювання самостійної аудиторної роботи студентів за сприятливих умов;
- консультативна індивідуальна та групова робота зі студентами;
- науково-методична консультація студентів у процесі навчання;
- створення методичних вказівок щодо ефективної підготовки студентів до заняття;
- організація та координація різних видів самостійної діяльності студентів під час позааудиторної роботи;
- перевірка самостійних письмових аудиторних та домашніх завдань.

Кваліфікація тьютора вимагає фахової психолого-педагогічної підготовки. Тьюторами стають досвідчені викладачі з високими психолого-педагогічними компетентностями. У педагога-тьютора повинні бути розвинені творчі здібності, педагогічна інтуїція, сформовані уміння рефлексії, емпатії та такі особистісні якості як толерантність, відповідальність, самовпевненість, оптимізм, почуття гумору тощо.

Таким чином, тьютор — це педагог-фасилітатор, під керівництвом якого група студентів (10-15) самостійно працює над певними темами. Наразі основною функцією тьютора є освітня, тому що виховна функція як основна виконується куратором групи. Роль тьютора вагома при плануванні програми навчальної дисципліни, розробці тьюторських занять з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента та вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-пофесійних програм і навчальних планів.

Вітчизняний теоретик і практик з питань організації модульної системи навчання у вищій школі А.Алексюк обґрунтовує використання тьюторських занять у навчально-виховному

процесі ВНЗ. Її адаптована до наших умов навчання система пройшла апробацію у багатьох ВНЗ України (зокрема, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Одеському національному університеті імені І.Мечникова та ін.). Такий вид навчального заняття забезпечить належний контроль та консультацію за умов збільшення обсягів самостійної роботи студентів і сприятиме індивідуалізації процесу навчання. Розроблені українським дидактом тьюторські заняття відрізняються від європейського аналога насамперед структурними компонентами:

Таблиця 1

Порівняльний аналіз структури тьюторського заняття

Елементи тьюторського заняття (англійська версія)	Елементи тьюторського заняття (українська версія за А. Алексюком)
1. Виступ студента з реферативним повідомленням та коментарі до нього викладача (якщо студентів у групі багато, тьютор збирає реферати напередодні і повертає студентів з письмовими коментарями).	1. Письмова контрольна робота (2-3 питання).
2. Дискусія за питаннями, що виникли в процесі виступу.	2. Вирішення та аналіз проблемних чи ігрових професійно спрямованих ситуацій (або кейс-стаді, ділова гра) (20-30 хв.).
3. Домашнє завдання до наступного заняття та його розгляд.	3. Дискусія на визначену тему за першоджерелами.
	4. Домашнє завдання до наступного заняття та його розгляд.

На наш погляд, ефективність українських групових тьюторських занять полягає у використанні арсеналу різновидів навчальної роботи, основні з яких є колективними формами роботи: дискусії за опрацьованими джерелами, письмове опитування, ситуаційні вправи, ділові ігри, аналіз проблемних ситуацій, розв'язання ситуаційних вправ тощо.

Тьюторське заняття — вид навчального заняття у ВНЗ, під час якого викладач надає проміжну консультативну та координаційну допомогу і здійснює контроль за рівнем завдань, виконаних студентами самостійно.

Основна функція тьютора на такому занятті полягає у здійсненні консультативної та координаційної допомоги студентам. Суб'єкти навчання (тьютор і студенти) можуть бути рівноправними партнерами по взаємодії і виконувати управлінські функції. Таким чином, викладач-тьютор має бути готовим делегувати частину своїх повноважень студентам, а ті, в свою чергу, бути готовими взяти на себе управлінські, лідерські функції у груповій взаємодії. Левова частка успіху тьюторського заняття залежить від умінь викладача спланувати заняття і розробити методичні вказівки для студентів щодо його проведення. Така форма організації навчання передбачає велику позааудиторну самостійну роботу студентів, що потрібно враховувати під час вибору теми заняття. Як правило, такий вид навчального заняття включає теми і питання, що достатньо висвітлені в інформаційних джерелах, проте часто мають дискусійний характер. Щоб уникнути формалізму під час дискусії, необхідно максимально наблизити питання до практичних проблем. Саме цей вид навчального заняття сприятиме розвитку у студентів самостійності мислення, комунікабельності, відповідальності, колективізму, формуванню умінь висловлення власної позиції з урахуванням думок інших, прийняття самостійних рішень.

Тематичні плани тьюторських занять мають бути розроблені з урахуванням особливостей модульної системи навчання, яка реалізує принципи гнучкості та індивідуалізації, а також спрямовані на практичну реалізацію ідеї системи перспективних ліній у навчанні, насамперед на організаційно-педагогічне забезпечення права кожного студента на індивідуальний темп просунення в самостійній роботі. Головне завдання кожного тьюторського заняття, на думку А. Алексюка, — організація колективного обговорення, що нерідко переростає в дискусію, за принципом «круглого столу». Важливо, на думку українського дидакта, розмістити студентів за

принципом «круглого столу», а не один за одним як за традиційної лекційно-семінарської системи. Традиційну семінарську групу педагог рекомендує розділити на 2 тьюторських групи по 12-13 студентів. До постійних структурних елементів групового заняття педагог радить включати дискусію за самостійно опрацьованими студентами рекомендованими джерелами та письмову контрольну роботу. На кожному занятті загальній дискусії передують письмова контрольна робота (5 хв.). Її питання (2-3) визначаються змістом кожного заняття. Основне їх завдання — визначити фактичний рівень засвоєння основних положень, що будуть обговорюватися під час дискусії. Такі питання визначені викладачем до кожного заняття в рубриці «Запитання для письмового контролю». Таким чином визначається і факт самостійної роботи студентів над першоджерелами. Далі проводиться дискусія на задану тему, до якої студенти попередньо готуються, керуючись списком рекомендованої літератури та здійснюючи самоперевірку за допомогою визначених на кожне заняття питань для самопідготовки (30-40 хв.). Її проблематика визначається у плані рубрикою «Питання для обговорення». Після дискусії йде вирішення проблемних завдань, аналіз підготовлених викладачем проблемних, ігрових та інших ситуацій, що мають професійну спрямованість (20-30 хв.). На підбиття підсумків та визначення завдання до наступного заняття відводимо 5 хв. робочого часу.

Принцип гнучкості, що лежить в основі розробки тьюторських занять, дозволив нам доповнити модель українського групового тьюторського заняття інформаційним листом з повідомленням кожному студенту про залікові одиниці окремо з кожного виду роботи й індивідуальними реферативними завданнями за вибором студентів, які повідомляються в аудиторії та коментуються тьютором чи студентами. Якщо багато студентів підготували індивідуальні завдання, то тьютор збирає реферати наперед і повертає студенту з письмовими коментарями.

Зупинимося на важливому моменті вибору способу оцінки студентів за їх участь в роботі на тьюторському занятті. Кожне заняття має окрему загальну інформаційну карту, яка вміщує суму даних про те, скільки залікових одиниць отримав кожний студент окремо з кожного виду роботи. Зауважимо, що при плануванні тьюторського заняття викладач вказує максимально можливу кількість залікових одиниць з кожного виду роботи, а підсумкова оцінка за кожне заняття є сумою залікових одиниць з кожного виду роботи. Облікова інформаційна карта знаходиться у тьютора, але відкрита і доступна кожному студенту. Виходячи із фінансових можливостей ВНЗ її можна розмістити на веб-сторінці кафедри або ж роздруковувати її результати для видачі кожному студенту. Якщо такі можливості обмежені — студенти просто виписують собі дані і формують у такий спосіб власну інформаційну карту індивідуального розвитку. Таким чином, студент отримує можливість самому і тільки самому вибирати індивідуальний темп просунення в самостійній роботі, а отже, отримати реальні можливості змінити роль і місце з об'єкта на суб'єкт процесу навчання. Як бачимо, жорсткий і планомірний механізм контролю за самостійною роботою студентів на тьюторському занятті спонукають студентів до систематичної навчальної праці, а також до самостійного проведення наукових досліджень. Окремо розкриємо прийоми, які дозволяють мобільно оцінювати відповіді студентів під час дискусії. Для цього тьютор за наперед розробленими критеріями оцінювання кожного виду самостійної та аудиторної навчальної роботи студентів готує різнокольорові фішки (наприклад, по 5, 10 чи 20 залікових одиниць), які в процесі отримує студент за участь у дискусії. У такий спосіб тьютор встигає зафіксувати всі активності студентів. У кінці заняття студенти підписують кожну фішку, а тьютор підсумує зароблені залікові одиниці і занесе їх до інформаційної карти. Практичний досвід свідчить, що результати попереднього заняття відображені в інформаційному листі, краще повідомляти студентам на початку наступного заняття.

Таким чином, проведений психолого-педагогічний аналіз тьюторського заняття дозволив нам виокремити такі його дидактичні можливості як альтернативного виду навчального заняття у ВНЗ:

- реалізація принципів гнучкості та індивідуалізації навчання;

- реалізація ідеї системи перспективних ліній у навчанні;
- забезпечення мобільного зв'язку у системі «викладач-студент»;
- забезпечення паритетних взаємин між педагогом і студентами;
- недирективний підхід до організації процесу навчання;
- підвищення мотивації студентів;
- формування комунікативних, фасилітативних та креативних умінь і навичок.

Упровадження такого альтернативного виду навчального заняття має вказані переваги і недоліки. Практика застосування засвідчує, що ефективність такого заняття залежить від індивідуальності тьютора та його кваліфікації; щоб вивчення матеріалу не мало епізодичного характеру тьютор має його наперед ретельно спланувати і скоригувати неточності в процесі роботи; тьюторське заняття вимагає значних фінансових витрат та зусиль тьютора; щоб уникнути на занятті формалізму, дискусійні питання повинні бути максимально наближені до практичних проблем. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у визначенні ролі та місця тьюторського заняття в системі навчальних занять у ВНЗ України.

Література:

1. Михайловський А.В. Традиційні і нові технології у навчальному процесі [Електронний ресурс] / А.В. Михайловський. — Електрон. дан.- Режим доступу <http://www.management.com.ua/be/be022.html>, вільний, назва з екрану.
2. Іванцова О.П. Порівняльний аналіз дидактичних моделей модульного навчання [Електронний ресурс] / О.П.Іванцова. — Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7550/97/>, вільний, назва з екрану.
3. Гуцало Е.У. Тьюторські заняття з психології як практична гуманізація освіти [Електронний ресурс] / Е.У.Гуцало.- Електрон. дан.- Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06geupgo.php>, вільний, назва з екрану.
4. Вишомірська Н.А. Тьюторіали як форма організації самостійної роботи студентів на агробіологічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України [Електронний ресурс] / Н.А.Вишомірська. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Pedagogica/47828.doc.htm, вільний, назва з екрану.
5. Федина М. особливості основних форм і методів навчання у вищій школі Великобританії [Електронний ресурс] / М.Федина. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_6/Fedyna.htm, вільний, назва з екрану.
6. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підр. для студ., асп. та мол. викл. вищ. навч. закл. України / А.М.Алексюк. — К: Либідь, 1998. — 560 с.
7. Ніколаєнко С. Інформаційна революція в освіті / С.Ніколаєнко // Вища школа.- №5.- 2005.— С. 3-10.
8. Зарішняк І.М. Технологія тьюторського заняття як альтернативного виду навчального заняття у ВНЗ / І.М.Зарішняк // Інтеграційний вибір України: історія, сучасність, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. уч., м. Вінниця, 10 квітня 2012 р. — Т. 2. — С. 234-241.

У статті уточнено визначення «тьюторське заняття», проаналізовано його структуру, розкрито дидактичний потенціал та технологію проведення тьюторського заняття.

Ключові слова: тьюторське заняття, технологія навчання.

В статье уточнено определение «тьюторское занятие», проанализировано структуру, раскрыты дидактический потенциал и технологию проведения тьюторского занятия.

Ключевые слова: тьюторское занятие, технологии обучения.

The article proposes a detailed analysis of the concept of a «tutorial», analysis of its structure, didactic potential and technology of conducting a tutorial.

Key words: tutorial, educational technologies.